

Scientific Journal

VIRTUS

#21, February, 2018
published since 2014

2018

ISSN 2410-4388 (Print)
ISSN 2415-3133 (Online)

Scientific Journal *Virtus*
Issue # 21, February, 2018
Published since 2014

*Recommended for publication by the Academic council of the
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
(the proceedings)*

*Recommended for publication by the Academic Council of Luhansk
Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education
(the proceedings)*

Founder: Scientific public organization
"Sobornist" (Ukraine)

Publisher: Center of Modern Pedagogy "Learning
Without Borders" (Canada).

Partners:

- + Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine);
- + Lugansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine);
- + Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);
- + SE «Lugansk State Medical University» (Ukraine);
- + Consortium for Enhancement of Ukrainian Management Education (Ukraine);
- + Pomeranian Academy in Slupsk (Poland);
- + Donbas State Technical University (Ukraine);
- + Baku Islamic University (Azerbaijan);
- + University of the town of Nish (Serbia);
- + Zielonogorski University (Poland);
- + Center of Modern Pedagogy "Learning Without Borders" (Canada).

*Virtus: Scientific Journal / Editor-in-
Chief M.A. Zhurba - February # 21,
2018. - p.*

Editor-in-Chief:

Zhurba M.A., Ph.D., professor, Head of the scientific public organization "Sobornist" (Ukraine).

Deputy Editor-in-Chief:

Kuzmichenko I.O., Ph.D., associate professor, Head of the Department of Humanities of SE «Lugansk State Medical University» (Ukraine);

Talishinski E.B., Ph.D., associate professor, Head of the Department of Public Disciplines of the Baku Islamic University (Azerbaijan).

Starichenko E.V., Head of Analytical Department of the scientific public organization "Sobornist" (Ukraine).

Mainhandling Editor:

Kravchenko Yu.V., Manager on international cooperation of the scientific public organization "Sobornist" (Ukraine).

Journal Indexing:

✓ **Scientific Indexing Services (SIS) (USA)** is academic database which provides evaluation of prestigiousness of journals. The evaluation is carried out by considering the factors like paper originality, citation, editorial quality, and regularity & international presence.

Academic database SIS provides:

- citation indexing, analysis, and maintains citation databases covering thousands of academic journals, books, proceedings and any approved documents;

- maintains academic database services to researchers, journal editors and publishers;

- provides quantitative and qualitative tool for ranking, evaluating and categorizing the Journals for academic evaluation and excellence.

✓ **Citefactor (USA)** is a service that provides access to quality controlled Open Access Journals. The Directory indexing of journal aims to be comprehensive and cover all open access scientific and scholarly journals that use an appropriate quality control system, and it will not be limited to particular languages or subject areas.

The aim of the Directory is to increase the visibility and ease of use of open access scientific and scholarly journals thereby promoting their increased usage and impact.

CiteFactor cooperates with the leading universities. The base includes nearly 13 thousand scientific journals.

✓ **International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF)** – academic database was organized with the aim of creating an open platform for scientific research around the world. IIJIF provides the necessary communication of scholars, editors, publishers and conference organizers, through its exclusive services: provides indexing of scientific journals (calculates the impact factor), forms a list of national/international conferences and journals.

**Certificate of Mass Media Registration:
KB № 21060-10860P from 24.11.2014 p.**

Journal Editorial Staff Contact Information.

e-mail: virtustoday@gmail.com

website: <http://virtus.conference-ukraine.com.ua>

© Authors of the Articles, 2018.

© Scientific Journal «Virtus», 2018.

Editorial Board:

Aliyeva S.I., Ph.D., professor, Institute of History National Academy of Sciences of Azerbaijan (Azerbaijan).

Aliyeva S.N., Ph.D., associate professor, Baku State University (Azerbaijan).

Aliyeva Y.N., Ph.D., associate professor, Baku State University (Azerbaijan).

Aliyev M.N., Ph.D., professor, Baku State University (Azerbaijan).

Bohonkova J.A., Ph.D., professor, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine).

Chyzhova O.M., Ph.D., professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine).

De Serio B., Ph.D., professor, University of Foggia President of AIM (Italy).

Dombi-Fáy A., prof. dr., CSc, PhD, dr. hab., Professor of Pedagogy, Faculty of Education Hungary, Szeged University "Juhász Gyula" (Hungary).

Drachuk O., Ph.D., associate professor, National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya (Ukraine).

Fóris-Ferenczi R., Ph.D., associate professor, Docent, Vice-dean, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Department of Applied Psychology of the Babeş-Bolyai University (Romania).

Huzhva O.P., Ph.D., professor, Ukrainian State Academy of Railway Transport (Ukraine).

Jovanovic P., Ph.D., professor, University of the town of Nish (Serbia).

Kalko I.V., Ph.D., associate professor, Luhansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine).

Karlovitz Já.T., Ph.D., associate professor, Óbuda University (Hungary).

Kasyanova O.V., Ph.D., associate professor, Luhansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine).

Kasyanova V.A., Ph.D., associate professor, Institute of Chemical Technologies Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine).

Komarevtseva I.A., Ph.D., professor, SE «Lugansk State Medical University» (Ukraine).

Korotkova E.A., Ph.D., associated professor of social and humanities science Department of Donbas State Technical University (Ukraine).

Kravchuk O., Ph.D. (Doctor of Law), Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute (Ukraine).

Mennell S., Ph.D., professor, University College Dublin (Ireland).

Mihailovic S., Ph.D., professor, Institute of Serbian Culture Pristina-Leopold (Serbia).

Moskalyova L., Doctor of Pedagogical Sciences, professor Melitopol Bogdan Khmelnytsky State University (Ukraine).

Okulicz-Kozaryn W., dr.hab., MBA, Member of the International Scientific Association of Economists and Jurists "Consilium" (Switzerland).

Pagava O.V., Ph.D., associate professor, Luhansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine).

Polishchuk O.P., Ph.D., professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine).

Polovyi M., Ph.D. in History, D.Sc. in Political Science, professor, Vasyl Stus Donetsk National University (Ukraine).

Potapenko E.V., Ph.D., professor, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Ukraine).

Sapenko R., Ph.D., professor, Zielonogorski University (Poland).

Shpak D.O., Ph.D., associate professor, Mykolajiv branch of Kiev National University Culture and Arts (Ukraine).

Radchenko O.V., Ph.D., professor, Pomeranian Academy in Slupsk (Poland).

Rudic G.A., Ph.D., professor, Center of Modern Pedagogy "Learning Without Borders" (Canada).

Shchudlo S., Ph.D. (Doctor in Sociology), Professor, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine).

Stoffa Ján, prof. Ing., DrSc., emeritus professor, Palacký University in Olomouc (Czech Republic).

Stoffová V., prof. Ing., CSc., Ph.D., Department of Mathematics and Informatics, Faculty of Education, Trnava university in Trnava (Slovakia).

Svintsitska O.I., Ph.D., associate professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine).

Szamosközi I., dr., professor, the Faculty of Psychology and Educational Sciences, Department of Applied Psychology of the Babeş-Bolyai University (Romania).

Takács M., prof., dr., Ph.D., professor, Hungarian Language Teacher training Faculty, University of Novi Sad, Subotica (Serbia).

Torgyik Ju., Ph.D., professor, Kodolányi János College (Hungary).

Tsyurupa M.V., Ph.D., professor, National University of Defense of Ukraine (Ukraine).

Ustymenko-Kosorich O.A., Ph.D., professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (Ukraine).

Vveinhardt J., Ph.D., professor, Vytautas Magnus University, Lithuanian Sports University (Lithuania).

Yeremenko A.M., Ph.D., professor, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine).

Zhurba A.M., Ph.D., assistant professor of Department of Social Disciplines and Humanities Donbas State Technical University (Ukraine).

Zavatskaya N.Yev., Ph.D., professor, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine).

The authors of materials are responsible for plagiarism, accuracy of the represented facts, quotes, figures and surnames. Editorial staff reserves the right for insignificant editing and reduction and also literary revision of the articles (with preservation of the main conclusions and style of the author). The editorial board of the journal may not share world outlook of the authors.

УДК 373.5.048

Гриценко Л.І.,

науковий співробітник лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України, член Всеукраїнської психодіагностичної асоціації,
lugm.gri@gmail.com

Україна, м. Київ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ Ж.-Ж. РУССО

На основі аналізу літературного спадку Жана-Жака Руссо виокремлено основні ідеї та висвітлено їх відображення в сучасних теоретичних напрацюваннях та практиці профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в Україні. Показано механізм формування у шкільній молоді готовності до вибору профілю навчання, напрямку професійної підготовки чи професійної діяльності на основі врахування інтересів та здібностей особистості, формування вмінь самопізнання, самоаналізу та прийняття рішень.

Ключові слова: професійне самовизначення, профорієнтація, природовідповідність, вікові особливості, свобода.

Постановка проблеми. Потреба професійному самовизначенні виникає на межі старшого підліткового та молодшого юнацького віку. Перехід до профільної школи створив передумови для опредметнення цієї потреби у мотив вибору профілю навчання і можливість переходу від випадкової, ситуативної профорієнтаційної діяльності освітнього закладу до розробки та впровадження системи забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді.

Сучасна педагогічна наука опирається на пріоритети гуманістичного особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини. Утвердження демократичного ладу в державі неможливе без визнання найбільшою цінністю людини та її прав, зокрема права на реалізацію вільного вибору життєвої позиції. Виклики, що постають перед школою у зв'язку з вимогами сьогодення (профільне навчання, динамічне професійне середовище і проблеми зайнятості) потребують вдосконалення форм, методів і засобів формування готовності до професійного та життєвого самовизначення.

Для розуміння суті проблеми важливо здійснити ретроспективний аналіз здобутків попередніх поколінь. Гуманістичний погляд на місце людини в суспільстві та її розвиток, започаткувавшись від Марка Фабія Квінтіліана, розвинувся на рівні теоретичного концепту у просвітителів епохи Відродження. Твори мислителів-гуманістів, серед яких особливої уваги заслуговує особистість Жана-Жака (Якоба) Руссо, виводили суспільство за рамки схоластики і авторитарного виховання на новий рівень, де в центрі стояла Людина з її інтересами, пристрастями, нахилами, здібностями і вадами. Одним з головних понять концепції, названої теорією вільного виховання стала «свобода», як зовнішня, так і внутрішня, котра є основою самовизначення особистості, зокрема професійного, і реалізується у здатності здійснити відповідний вибір. Всі праці діячів Просвітництва пронизані ідеєю верховенства Розуму, що пронизує темноту та хаос та закликком: «Май мужність думати самостійно!» [4, с.259].

В контексті сказаного ідеї французького мислителя Жана-Жака Руссо представляють інтерес передусім для кращого розуміння тяглості основних засад професійного самовизначення особистості, зокрема, учнівської молоді.

Окремої праці, присвяченої висвітленню проблеми професійного самовизначення у спадщині Ж.-Ж. Руссо немає, але його бачення гуманістичної концепції, педагогічна система, погляди на вільне, всебічне і гармонійне виховання, особистісно-зорієнтовану освіту, на спосіб пізнання дитиною навколишнього світу, трудове виховання тощо були предметом дисертаційних досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених: Герасимової О.І., Гессена С.І., Зініна С.В., Златопольської А.А., Колодяжної Т.П., Корнетова Г.Б., Кравченка Д.М., Литвинова В.Д., Черкашиної Л.А., Черновола М.П. та інших. Так, наприклад, дослідження Черкашиної Л.А. присвячено розумінню Ж.-Ж.-Ж. Руссо соціальної ролі праці та трудового виховання.

В той же час сама проблема особистісного зростання школярів і їх професійного самовизначення знайшла досить широке відображення у цілому ряді вітчизняних досліджень. Так пошуки Є.В. Єгорової, О.І. Вітківської присвячено проблемі індивідуального профконсультування. М.М. Захаров систематизував досвід роботи з питань організації та проведення профорієнтаційної роботи зі старшокласниками з метою їх особистісного зростання. Є.О. Клімов приділяв увагу типізації професій. Н.І. Литвинова працює над проблематикою мотивації учнівської молоді до свідомого професійного самовизначення. Н.А. Побірченко розглядає проблеми процесу адаптації учнівської молоді до умов ринку праці та особливості професійної орієнтації молодших школярів. В.В. Синявський працює над створенням та систематизацією професіограм різних типів професій. Б.О. Федоришин займався методологією профорієнтації. І.Д. Бех, О.В. Мельник, О.Л. Морін розробляли теоретичні засади, зміст та педагогічні засоби формування у школярів готовності до професійного самовизначення. Передумови, зміст і засоби досягнення професійного успіху досліджувала І.І. Ткачук, Л.А. Гуцан вивчала

особливості формування готовності до професійного самовизначення в позашкільних закладах, Л.І. Гриценко досліджувала особливості професійного самовизначення учнів-спортсменів та зміст, форми і методи професійного самовизначення на допрофільному та профільному етапах, засоби активізації професійного самовизначення школярів, З.В. Охріменко описувала консультативну діяльність в сфері профорієнтаційної роботи в школі тощо.

Проте проблема професійного самовизначення учнівської молоді у спадщині Ж.-Ж. Руссо висвітлена недостатньо: досліджень, присвячених висвітленню цієї теми, на сьогодні не виявлено.

Мета даної статті – розкрити, як основні ідеї французького мислителя XVIII ст. Ж.-Ж. Руссо знайшли своє відображення в сучасній українській теорії і практиці формування професійного самовизначення учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. У зарубіжних концепціях і теоріях особистості самовизначення розглядають у контексті вивчення життєвого шляху людини. Здійснити вільний вибір – означає знайти оптимальне співвідношення між особистими бажаннями й можливостями, з одного боку, можливостями й потребами суспільства – з іншого. Професійне самовизначення – основа самоствердження людини в житті. Відповідно до сучасних уявлень, воно представляє собою процес і результат вибору особистістю виду майбутньої професійної діяльності на основі наявних у неї професійних нахилів, інтересів і сформованих здібностей. Сутність професійного самовизначення полягає в усвідомленні особистістю відповідності своїх можливостей психологічним вимогам професії, своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за виконання зобов'язань, які виникають у зв'язку зі зробленим вибором.

Професійне самовизначення особистості можна розглядати під різними кутами зору: як серію завдань, що ставить суспільство перед особистістю, які варто вирішувати; як процес поетапного ухвалення рішення, за допомогою якого людина формує баланс між власними перевагами, інтересами, цілями і вимогами трудової діяльності, потребами суспільства і т. д.; як процес формування особистості професіонала (в тому числі розвитку чи формування професійно важливих якостей та послаблення чи, принаймні, врахування таких, що перешкоджають самореалізації) його індивідуального стилю й оцінки діяльності [8, с.36-37].

Професійний вибір в подальшому визначає інтегральний статус індивіда – його подальшу долю, стиль життя, групову належність тощо. Ідея праці, виховання працелюбності, викорінювання вад проходить через всі твори визначного мислителя. В трактаті «Міркування про походження нерівності» автор показує, що цивілізація існує та розвивається завдяки клопіткій людській праці [2, с.73-81]. В «Проекті конституції для Корсики» Руссо пише про ледарство, з яким треба боротися протягом всього існування земної цивілізації, причому двома шляхами: через справедливе управління державою, бо народ знов впадає в стан ліні

і байдужості і не більше не цінує працю так, як вона на те заслуговує, коли стикається з несправедливістю влади [2, с.292], та через виховання. «Працюй, будь старанний і моторний, надавай собі скільки можна більше, але витрачай відповідно», – радить філософ Хризофілу в трактаті «Про багатство» [2, с.411]. Тобто, змолоду треба привчитися бути працелюбним, уміти заощаджувати, витрачати гроші з розумом і бути шляхетним до бідняків, обертаючи частину грошей в добрі справи.

Формування особистості людини – це послідовна зміна і ускладнення системи ставлень до навколишнього світу, природи, праці, інших людей і до себе. Руссо вважав, що на розвиток особистості та формування якостей потрібно впливати саме в дитячому віці. Проте найбільше ідей, безпосередньо дотичних до проблематики професійного самовизначення, Ж.-Ж. Руссо виклав у загальновідомому і скандальному для свого часу романі «Еміль, або про виховання», який, власне, є квінтесенцією положень теорії вільного виховання. В ньому Руссо показав недоліки схоластичної і виклав нову демократичну систему виховання, здатну формувати добродійних громадян, які добре знають ціну передовим суспільним інтересам [10].

Основою педагогічної системи Руссо є принципи гуманізму (глибокої любові до дитини, безмежної поваги до її природи); природовідповідності (слідувати за природою у вихованні дитини, враховувати вікові особливості); свободи (фізична, духу, в діях і вчинках); індивідуального підходу до дітей (дитина має все від природи і треба лише розвинути в ній цінні якості, допомагаючи природі, тобто треба знати дитину). В «Емілі...» Руссо зробив спробу вікової періодизації: виділив основні періоди в розвитку людини від її народження до повноліття, накреслив завдання для кожного з них. Так, він вважав, що від 12 до 15 років – в періоді розумового і трудового виховання – при виборі предметів для вивчення необхідно враховувати інтереси дитини. Руссо пропагує власну методику здобуття знань, що спирається на самостійне дослідження дитиною певних явищ. Все, на думку Руссо, повинно бути доступним сприйманню з максимальною наочністю, якою є сама природа, ті життєві факти, з якими його Еміль безпосередньо знайомиться. Отож, основними факторами виховання в творах Ж.-Ж. Руссо виступають природа, люди та предмети.

Виховання через природу здійснюється шляхом внутрішнього розвитку здібностей, розвитку органів чуття, виховання через людей (шляхом привчання до використання цих здібностей і органів), виховання через предмети навколишнього світу (научіння через власний досвід, набутий від речей, з якими взаємодіє, які на неї впливають). Правильним Руссо вважає таке виховання, в якому всі три чинники діють гармонійно, несуперечливо, в одному напрямі.

Концепція ненасильства в педагогіці тісно пов'язує поняття природовідповідності з центральним у гуманістично орієнтованій педагогіці поняттям «свободи». Руссо розумів свободу як оберненість до власного досвіду, природне право людини, яке нікому не дано відібрати. Тут він наближається до оперантного научіння. Наслідки вчинків слугують стимулом для

виникнення розуміння, як слід поводитися в тій чи іншій ситуації. Адже виховання має бути не насильницьким впливом дорослого, а засобом вільної орієнтації дитини в навколишньому світі.

Але Гессен С.І., аналізуючи підходи Руссо до «вільного» виховання, наголошує, що Руссо лукавить, бо виховання Еміля виступає тонкою маніпуляцією: адже вихованець робить те, що вважає правильним наставник. А от організація цього процесу природнім чином, недопущення свавілля, виховання воління (через побудження бажання, «зсув мотиву на ціль») – і є майстерністю вихователя.

«Свобода є підпорядкування закону, самому собі даному», – проголосив Руссо, який учив, що свобода є підпорядкуванням «загальній», або точніше «цілісній» волі, тобто «Голосом совісті, яким дозволяє людині не протирічити самій собі» [1, с.70]. Бути вільним у виборі означає бути собою, не змінювати свого внутрішнього Я. Це мав на увазі Жан Жак, стверджуючи, що загальна воля є справжня воля кожного з нас, «мовчання пристрастей», яке не нівелюється силами звички і зовнішніх впливів, бо свобода передбачає згоду з собою [1, с.72].

Він наголошував, що тільки особиста праця робить людину вільною і незалежною. Його Еміль підготовлений до будь-якого ремесла: «хочу наділити його титулом, якого він не може втратити, – рангом, який робив би честь йому в усі часи, – я хочу підняти його до звання людини, і, що б там ви не говорили, у нього в цьому випадку буде менше рівних за титулом, ніж при тих титулах, якими ви його наділите» [9]. Руссо вважає, що фізична праця дитини повинна бути не механічною, а наповненою інтелектуальним змістом. У процесі праці у неї розвивається допитливість, винахідливість, формується розум. Невід'ємною складовою формування гармонійної людини Руссо вважає і виховання соціальних чеснот, хоча це завдання ним відкладається на вік 15-18 років.

Ж.-Ж. Руссо закликав навчати підлітків ремеслам не тільки для того, «щоб стати робітниками, а для того, щоб стати людьми», відзначаючи також, що «недостатньо вибрати корисне ремесло, – потрібно ще, щоб воно не вимагало від людей, ним займаються, мерзенних і несумісних з людяністю властивостей душі» [9].

Ідеї природовідповідності навчання і виховання (виховання через практичну дію, досвідного навчання), свободи вибору, вільного саморозвитку, врахування вікових особливостей дітей, стали підвалинами гуманістичної педагогіки і не могли не відобразитись у такому творчому процесі, як формування готовності до професійного самовизначення.

Сам процес самовизначення в ідеальному варіанті є втіленням принципів природовідповідності та свободи вибору.

Процес професійного самовизначення включає розвиток самосвідомості особистості, формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання майбутнього, побудову еталонів у вигляді ідеального образу професіонала, майбутньої професії, який включає емоційні й когнітивні компоненти. Їх відповідність суттєвим компонентам професії та відповідність можливостей людини вимогам професії роблять вибір

обґрунтованим. Інакше накопичується негативний життєвий досвід, формуються неконструктивні способи розв'язання завдань, пов'язаних з вибором: «втеча», ігнорування тощо. Це однаково стосується і вибору профілю навчання. Завдання профільного навчання – розширити і поглибити можливості досвіду, що збагачуватиме репертуар професійного вибору учнів. Але підліток повинен бути готовий до вибору, що трапляється далеко не завжди. Створення умов, що сприяють самовизначенню школярів, – основне завдання допрофільної підготовки. Профільне навчання покликане допомогти у професійному самовизначенні, бо навіть в установах професійної освіти до 40% учнів бажують у майбутньому змінити спеціальність. Тому назріла потреба створення комплексної системи професійної орієнтації, яка охоплює всі ступені навчання.

Мета сучасної профорієнтації – формування у учнів внутрішньої готовності до усвідомленого і самостійного вибору життєвого і професійного шляху, включаючи всі ступені навчання, через створення комплексної реально і ефективно діючої системи супроводу професійного самовизначення учнівської молоді.

Культурно обумовленим, як і у виникненні русіанства, можна вважати факт, що раніш в профорієнтації головно приділяли увагу когнітивному та дієво-практичному компонентам (профінформація, профагітація, професійні проби), оскільки суспільство давало запит на задоволення передусім потреб народного господарства. Емоційно-вольовий компонент, якому стільки уваги приділяє Руссо, апелюючи до понять «почуття» і «свобода», активізувався саме зі зміною попиту на вільний, усвідомлений, самостійний вибір та потребою самовдосконалення для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Професійний вибір молоді людини, який відповідав би завданням розвитку особистості, є результатом тривалого систематичного й планомірного розвитку професійної самосвідомості, самої особистості, її уявлень про майбутню професію. Це можливо за умови включення дітей у систему професійної орієнтації вже з молодшого шкільного віку.

Особистість має стати суб'єктом профорієнтаційної діяльності – використовувати засоби професійної орієнтації для підготовки до свого власного й самостійного професійного самовизначення, відійти від позиції об'єкта впливу з боку суспільства, державних і громадських організацій.

У сучасній системі профорієнтації можна простежити паралелі із ідеєю Руссо про врахування вікових особливостей дитини на кожному віковому етапі: від опори на почуття, досвід, знання до вибудови життєвого шляху та професійних ідеалів. Відповідно до концепції професійної орієнтації учнівської молоді, в Україні вона поділяється на допрофесійний і професійний періоди. Допрофесійний період профорієнтації включає пропедевтичний (дошкільна і початкова освіта) і базовий, а професійний період – адаптаційний і фаховий етапи.

Дошкільників ознайомлюють з окремими, характерними для різних типів, професіями, виховують на основі інтересу до зовнішньої сторони різних видів

праці ціннісне, позитивне ставлення до трудової діяльності загалом; формують у них потребу у посиленій суспільно значущій праці, спрямованість на конструктивну взаємодію з іншими особами в процесі діяльності. Початкова освіта додатково передбачає розвиток інтересу до праці, до самопізнання; формування початкових трудових умінь і навичок: планування, організації, самоконтролю і регулювання, які є невід'ємними компонентами «вміння вчитися»; навичок конструктивної взаємодії з іншими особами в процесі діяльності; усвідомлення відповідальності за результати власної діяльності. Навчання в основній школі включає систематичне психолого-педагогічне супроводження вибору профілю подальшої освіти, форм трудової підготовки, зокрема під час вивчення навчального курсу, орієнтованого на вибір профілю навчання: формування мотивації самопізнання, спрямованості на професійне самовизначення як необхідну складову побудови і реалізації життєвої перспективи; початок систематичного ознайомлення з професіями; формування умінь самооцінки, самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості та початкових уявлень про обмеження і ресурси власної професійної придатності.

На базовому етапі ставиться завдання виховання ставлення до себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності; усвідомлення своєї індивідуальної неповторності, відповідальності та впевненості у досягненні майбутнього професійного успіху; активізацію процесів самопізнання, самооцінки та актуалізацію потреби у самовдосконаленні; формування системи знань про зміст та структуру світу професій, сучасні вимоги соціального середовища до фахівців на ринку праці та специфіку профільного навчання як першого кроку до оволодіння обраною професією, стратегію і тактику реалізації визначених напрямів власного кар'єрного зростання у майбутньому; ознайомлення із способами і прийомами прийняття обґрунтованих рішень про вибір майбутнього профілю навчання майбутньої професії, забезпечення їх практичним досвідом пошуку необхідної інформації для розробки або ж удосконалення індивідуальної освітньої траєкторії та стратегії професійного зростання у майбутньому.

В якості основи для узагальнення отриманих знань, необхідних для професійного самовизначення, лабораторією трудового виховання та профорієнтаційних технологій ІПВ НАПН України розроблено курси «Людина і світ професій» для учнів 8–9-х класів та «Побудова кар'єри» для учнів 10-11-х класів, які отримали гриф Міністерства освіти і науки України [5-8].

Головною метою комплексу навчальних програм курсу за вибором «Людина і світ професій» є підготовка учнів основної школи до вибору профілю навчання у старшій школі. Модулі програми охоплюють всі сторони профільного самовизначення, які відповідають логічній схемі, широко визнаних в профорієнтації: «хочу» – «можу» – «потрібно» – «вимагають». Все це дає учню можливість свідомо діяти у напрямі зрівноваження об'єктивних вимог професійного простору та суб'єктивних факторів оволодіння в майбутньому бажаною професією [5-6].

В старшому підлітковому віці учень має визначити власний психофізіологічний ресурс важливих для вибору напряму подальшого навчання та майбутньої сфери діяльності здібностей та задатків. Складність полягає в тому, що приймати відповідне рішення людині доводиться в доволі юному віці, коли вона ще не має ані життєвого ані професійного досвіду. Учень також вирішує багато питань пов'язаних і з особистісним розвитком. Результатом реалізації змісту курсу «Побудова кар'єри» є готовність старшокласників до професійного самовизначення, яке трактується як «Я-концепція» індивіда, що відбиває його розуміння, переживання і наміри, предметні дії в професійній діяльності. Все означене за своєю суттю є критеріями оцінки професійної придатності. Допомога учням у правильному виборі професії передбачає необхідність спеціальної організації їхньої діяльності, що включає одержання знань про себе (і формування образу «Я»), про світ професійної праці (аналіз професійної діяльності) з наступним практичним співвіднесенням знань про себе зі знаннями про професійну діяльність (професійні проби). Передбачено використання різноманітних форм і методів підготовки учнів до професійного самовизначення, зокрема бесід, лекцій, диспутів, зустрічей з представниками професій, проведення екскурсій, складання рефератів тощо.

Високий рівень готовності учнів загальноосвітніх шкіл до професійного самовизначення визначається сформованістю в них здатності самостійно вибирати профіль навчання або сферу діяльності, наявністю позитивного ставлення до праці, поінформованістю про світ професій і обрану ними зокрема, про шляхи професіоналізації; наявність у школярів умінь та навичок роботи з професіографічними матеріалами; вміння зіставляти власні індивідуально-психологічні особливості з вимогами професій, розвивати в собі професійно важливі якості; відповідність обраної учнем професії його інтересам, здібностям і соціальному запиту [3].

Очевидно, що тяглість гуманістичних традицій полягає і в тому, що сучасні напрацювання гуманістичної психології та педагогіки, на основі яких формувалась концепція професійної орієнтації учнівської молоді та навчальні програми, самі формувалися під впливом ідей просвітників доби Відродження. Тому, наприклад, типові помилки, що зустрічаються у процесі професійного самовизначення особистості, можна розглядати і в контексті порушення окремих положень «вільної педагогіки» Ж.-Ж. Руссо.

Наприклад, спостерігається упереджене ставлення старшокласників до будь-якого виду професійної діяльності, до понять «престиж» у відношенні до професії, праці, до професійної честі, проявляють байдужість, неприязнь, упередженість до професій, які є необхідними для економіки держави, суспільства. Тут, зокрема, суспільство, школа і батьки на власному прикладі мають працювати над вихованням поваги до людини праці, яка не є «тругнем», «злодієм», над усвідомленням важливості будь-якої простої праці як такої, що позбавляє людину залежності від інших, заслугоує на повагу.

Стереотипність, відсутність пошукової активності, самостійного пошуку відповідей викликають до життя помилку, коли давні назви професій приховують новий тип і характер професійної праці. І, навпаки, сучасні назви професій не відбивають реальних умов праці, функцій та обов'язків фахівця, що вводить в оману учнів. Відсутність звички аналізувати свої дії, вчинки, явища у суспільному житті також перешкоджає усвідомленому професійному самовизначенню особистості.

Порушення принципу природовідповідності праці - коли старшокласники ставляться до вибору професій, як до постійного, незмінного явища. Обирають професію, орієнтуючись тільки на переваги вищої кваліфікації, освіти або посади. Бувають випадки, коли професію обирають „за компанію”, спираючись на смаки друзів, знайомих і не враховуючи свої особистісні здібності, психофізіологічні можливості. Нестача «досвіду переживання наслідків помилок» виховує поверховість, відсутність наполегливості, небажання враховувати причинно-наслідкові зв'язки і, породжують найчастіше є помилку, коли учні звертають увагу тільки на зовнішню, привабливу сторону професії, несуттєву її характеристику тощо.

Висновки. Таким чином, незважаючи на ряд суперечностей та хибних положень, які притаманні педагогічним ідеям Руссо, останні мали прогресивне значення, вплинули на подальший розвиток педагогічної думки і не втратили актуальності дотепер. Педагоги, а особливо психологи та інші фахівці, що займаються дитиною, прихильні до принципів гуманістичної педагогіки, і як і Руссо, закликають з любов'ю ставитися до дитини, уважно вивчати її вікові та індивідуальні особливості, зважати на її потреби.

В теорії та практиці професійної орієнтації актуальними є ідеї врахування вікових особливостей в роботі з дітьми та учнівською молоддю, опора на досвід, виховання поваги до праці. Особливо актуальними для дошкільників та школярів є необхідність виховувати органи почуттів дітей, розвивати їх спостережливість, стимулювати розвиток у дітей самостійного мислення, творчих сил.

Положення Руссо про те, що свобода – одне з природних прав людини, а роль педагога полягає в розвитку активності, ініціативи дитини, – взяли за основу представники теорії вільного виховання, що отримала широке поширення в кінці XIX на початку XX ст. Питання довільності, вільного, свідомого вибору реалізується в системі професійної орієнтації України не завжди системно. Але науковцями і практиками напрацьована правова, теоретико-методологічна та методична основа для забезпечення формування у школярів готовності до свідомого, обґрунтованого вибору як профілю навчання так і майбутньої професії.

Вимога Руссо надати освіті реальний характер, пов'язати її з життям, розвивати в процесі навчання активність і самодіяльність дітей, готувати їх до праці як суспільного обов'язку кожного громадянина не втратили своєї актуальності і дотепер, і реалізується в Україні в рамках профільної школи, головною ідеєю якої є сприяння, полегшення професійного вибору. Одним із найдієвіших засобів є курси за вибором, призначені для формування у учнів готовності до професійного самовизначення.

Література

1. Гессен, С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию [Текст] / И.С. Гессен / Отв. ред. и сост. П.В. Алексеев. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
2. Жан-Жак Руссо. Трактаты / Издание подготовили В.С.Алексеев-Попов, Ю.М.Лотман, Н.А.Полторацкий, А.Д.Хайутин. – Москва : Издательство «Наука», 1969. – 703 с.
3. Кравецький, В.С. Підготовка учнів загальноосвітніх шкіл до професійного самовизначення в сучасних умовах : автореф. дис. канд. пед. наук; 13.00.07 / Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2000.
4. Левін К, Вплив освіти на завдання розвитку (I). / Левін К, Литтл А., Конкларф К. // Перспективи. Питання освіти. ЮНЕСКО. - № 2. - М., 2003. - С.259
5. Програма “Людина і світ професій” для загальноосвітніх навчальних закладів (8-9 класи) (70 год.) / Бех І.Д. (науковий консультант), Мельник О.В., Гуцан А.А., Дятленко С.М., Морін О.А., Шквачук І.І., Скалько О.В., Шабдінов М.А. // Шкрудова підготовка в закладах освіти, 2008. – № 1. – С. 43-56.
6. Програма “Людина і світ професій” [для 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів] (35 год.) / О.В. Мельник, О.А. Морін // Шкрудова підготовка в закладах освіти, 2009. – №12. – С. 33-44.
7. Програма “Побудова кар'єри” [для 11-х (12) класів загальноосвітніх навчальних закладів] (35 год.) / О.В. Мельник, І.І. Шквачук // Шкрудова підготовка в закладах освіти, 2010. – № 3. – С. 30-39.
8. Програма “Побудова кар'єри” [для 11-х (12) класів загальноосвітніх навчальних закладів] (9 год.) / О.В. Мельник, О.А. Морін // Шкрудова підготовка в закладах освіти, 2010. – №1. – С. 36-42.
9. Руссо Ж.-Ж. Эмил, или О воспитании / Ж.-Ж. Руссо // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / Сост. А.Н. Пискунов. М., 1981. С. 203 — 237
10. Руссо Ж.-Ж. Эмил, или О воспитании Текст. / Ж.-Ж. Руссо. Педагогические сочинения: в 2-х т./Под ред. Г.Н. Джигладзе; сост. А.Н. Джуринский. -М.: Педагогика, 1981. Т.1. - 656 с. - (Пед. б-ка/АН СССР).
11. Черкашина А.А. Ідеї Ж.-Ж. Руссо щодо трудового виховання та соціальної ролі праці / А.А. Черкашина // Гуманізм та освіта: міжнародна науково-практична конференція. Електронне наукове видання матеріалів конференціїю - Доступ до сторінки (на 20.07.2014 р.): <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Cherkashyna.php>

References

1. Hessen, S.Y. Osnovy pedagogiki. Vvedenie v prikladnuu fylosofiyu [Tekst] / Y.S. Hessen /Otv. red. y sost. P.V. Alekseev. – М.: Shkola-Press, 1995. – 448 s.
2. Zhan-Zhak Russo. Traktaty / Yzdanye podgotovyly V.S.Alekseev-Popov, Yu.M.Lotman, N.A.Poltoratskiy, A.D.Khaiutyn. – Moskva : Yzdatelstvo «Nauka», 1969. – 703 s.
3. Kravetskiy, V.Ye. Pidhotovka uchniv zahalnoosvitnikhi shkil do profesijnoho samovyznachennia v suchasnykh umovakh : avtoref. dys. kand. ped. nauk; 13.00.07 / Ternopil'skiy derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka. – Ternopil, 2000.
4. Levin K, Vplyv osvity na zavdannia rozvytku (I). / Levin K, Littl A., Konklfaf K. // Perspektyvy. Pytannia osvity. YuNESKO. - № 2. - М., 2003. - S.259
5. Prohrama “Liudyna i svit profesii” dlia zahalnoosvitnikhi navchalnykh zakladiv (8-9 klasy) (70 hod.) / Bekh I.D. (naukovy

konsultant), Melnyk O.V., Hutsan L.A., Diatlenko S.M., Morin O.L., Tkachuk I.I., Skalko O.V., Shabdinov M.L. // *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*, 2008. – № 1. – S. 43-56.

6. Prohrama "Liudyna i svit profesii" [dlia 9-ki klasiiv zahalnoosvitnikhi navchalnykhi zakladiv] (35 hod.) / O.V. Melnyk, O.L. Morin // *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*, 2009. – № 12. – S. 33-44.

7. Prohrama "Pobudova kariery" [dlia 11-ki (12) klasiiv zahalnoosvitnikhi navchalnykhi zakladiv] (35 hod.) / O.V. Melnyk, I.I. Tkachuk // *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*, 2010. – № 3. – S. 30-39.

8. Prohrama "Pobudova kariery" [dlia 11-ki (12) klasiiv zahalnoosvitnikhi navchalnykhi zakladiv] (9 hod.) / O.V. Melnyk, O.L. Morin // *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*, 2010. – № 1. – S. 36-42.

9. Russo Zh.-Zh. *Imyl, yly O vospytanyy* / Zh.-Zh. Russo // *Khrestomatyia po ystoriy zarubezhnoi pedahohyky* / Sost. A.Y. Pyskunov. M., 1981. S. 203 – 237

10. Russo Zh.-Zh. *Imyl, yly O vospytanyy Tekst.* / Zh.-Zh. Russo. *Pedahohycheskye sochyneniia: v 2-ki t.* / Pod red. H.N. Dzhybladze; sost. A.N. Dzhurynskyi. -M.: Pedahohyka, 1981. T. 1. - 656 s. - (Ped. b-Gka/APN SSSR).

11. Cherkashyna L.A. *Idei Zh.-Zh. Russo shchodo trudovoho vykhovannia ta sotsialnoi roli pratsi* / L.A. Cherkashyna // *Humanizm ta osvita: mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia. Elektronne naukovye vydannia materialiv konferentsiui* – Dostup do storinky (na 20.07.2014 r.): <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Cherkashyna.php>

Grytsenok L.I.,

Scientific researcher of the Labor upbringing laboratory Institute of Problems on Education of the National academy of pedagogical sciences of Ukraine member of the All-Ukrainian Psychodiagnostic Association, lugm.gri@gmail.com

Ukraine, Kyiv

THE THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF STUDENT YOUTH IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE IDEAS OF J.-J. RUSSO

Based on the analysis of the literary legacy of Jean-Jacques Rousseau allocated the main ideas and shown location in modern theoretical developments and practical works with pupils in Ukraine. Shown mechanisms of formation of professional self-determination readiness of children choosing profile education, towards training or professional work with due regard to the interests and abilities of the individual, formation of skills of self-analysis and decision making.

Key words: *professional self-determination, career guidance, according-nature, age, freedom.*

Editor-in-Chief	M.A. Zhurba
Deputy Editor-in-Chief:	I.O. Kuzmichenko E.B. Talishinski E.V. Starichenko
Mainhandling Editor	Yu.V. Kravchenko
Proofreader	E.V. Starichenko
Designer	T.H. Aldakimova
Makeup	E.V. Starichenko

Journal Editorial Staff Contact Information.

Post Address: 92600 Ukraine, Svatove,
106 Zoriana Str. Sobornist
Journal «Virtus» Editorial Staff,
tel.: +38 (050) 227 30 03,
e-mail: virtustoday@gmail.com
website: <http://www.virtus.conference-ukraine.com.ua>

Center of Modern Pedagogy «Learning Without Frontiers»
Post Address: 7275, boul Langelier, CP88022 Montreal, QC, H1S 3G9, CANADA
e-mail: info@pedagogiemoderne.com
website: <http://www.pedagogiemoderne.com>

Signed for printing 28.02.2018.
Format 60×84 1/8. Paper offset. Font Times.
Offset printing. Conventional printed sheet Publisher's sheet-copy
Circulation 500 copies. Order 3022.

Printed PE Shpak V. B.
The certificate on the state registration B02 No. 924434 from 11.12.2006
Ternopil, Prosvity St. 6.
phone 8 097 99 38 299
E-mail tooums@ukr.net
